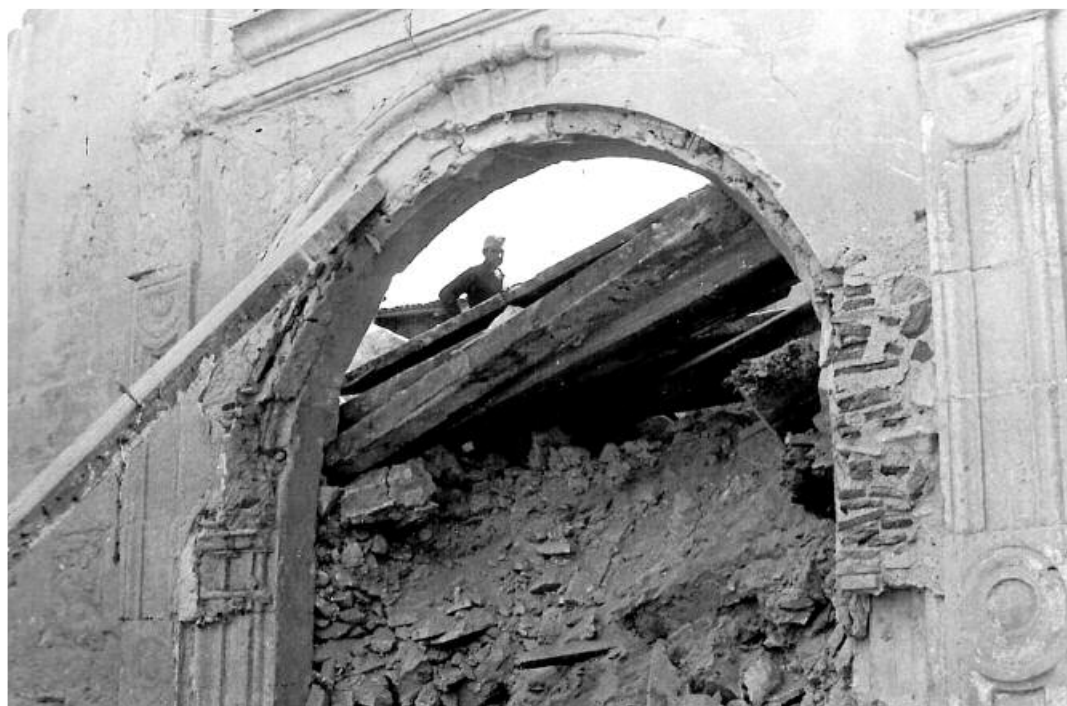

La història amagada Mariano González

Enderrocament de la Casa de Francesc de Borja, bisbe de Teano. Foto Cuenca. 1969 (Arxiu Municipal de Xàtiva). A la dreta, edifici construït en el solar del palau del bisbe de Teano. Foto de l'autor de l'article.

FORA ELS ORIGINALS BENVINGUDES LES PÈSSIMES IMITACIONS

Una absoluta falta de sensibilitat dels particulars però, especialment, de les administracions, va fer que a finals dels 60 Xàtiva perdera un palau de la família Borja. El lloc del seu enderroc l'ocupa un edifici sense cap interès.

Francesc Cardador Borja era un renebot del papa **Alexandre VI**, primerament afavorit amb una canongia en València i després amb el bisbat de la ciutat italiana de Teano, que mai va visitar, de la qual rebia unes bones rendes, incrementades per les de les rectories de Bèlgida, Bocairent, Algemesi i Moixent, així com les de la pabordia de les Muntanyes de la Seu de València i d'altres benifets que li produïen uns ingressos anuals de 2.000 ducats. Havia nascut en Xàtiva cap a 1475, fill d'un comerciant i nét de llauradors Borja del barri del Mercat. Va passar uns anys en la cort vaticana protegit pels seus oncles, el pontífex i el cardenal de Cosenza, **Francesc de Borja**, el personatge retratat en la famosa pintura de la Mare de Déu de les Febres. Tenint uns vint-i-quatre anys, va regressar de Roma i en poc de temps es va convertir en el patriarca del clan, el referent de tots els Borja de Xàtiva, que n'eren molts, als quals "beneficiava en tot lo que podia com a bon parent" perquè "era rich e poderós, lo qual tenia e tingué molts béns e patrimoni," segons testimonis de l'època. Va heretar dels seus pares la casa que

havien comprat en la Corretgeria, entre els carrers de Maluenda i de Colom, on van nàixer el seu fill tingut amb la seua criada napolitana, **Isabel Cola**, **Francesc Borja Cardador**, de major cavaller de Sant Jaume i senyor de Sempere i Cartaina, el qual es casaria amb una neboda d'**Honorat Joan**, bisbe d'Osma, i també el seu nebot **Pedro Ferran Borja**, avantpassat dels marquesos de Sotelo.

Per donar prestància i lluíment social a la família, en 1533 va ampliar i renovar la casa paterna, obra en la que intervingueren l'obrer de vila **Joan Llinares** i el fuster **Jaume Carbonell**, i va encomanar una portada renaixentista de pedra picada al mateix pedrapiquer que havia fet els finestrals de l'Hospital: "feu fer i obrar lo portal que al present té la dita casa, sobre la qual feu assentar les seues armes, segons que al present estan", com va descriure en un juí el mercader **Onofre Ferrandis**. No obstant, va conservar la finestra gòtica de l'entresol de la construcció anterior, de manera que en el mateix conjunt, l'un al costat de l'altre, coexistien dos llenguatges diferents: el gòtic flamíger més encés i els refinaments renaixentistes italians, eclecticisme gens estrany en València.

Després de passar per moltes mans, la casa del Bisbe de Teano es va convertir, a mitjans del segle XVIII, en residència dels futurs marquesos de Montortal, abans que aquesta família se'n passara a viure al carrer de Moncada. Ja a primers del segle XX, i durant molt de temps, va funcionar en l'edifici l'escola primària per a xiquetes dita *La Humanitaria*, dirigida per la mestra donya **Artemina Ramón**. Com és ben sabut, als anys seixanta del segle passat començà la carrera de l'especulació urbanística, en la que no comptaven més valors que el del metre quadrat de solar i les altures que podien elevar-se. Per a res les bondats artístiques dels edificis, la preservació de la trama viària ni la riquesa intangible afegida de la història, del passat dels palaus i de la ciutat, que ignoraven i, si els hagueren conegut, els hi haurien semblat irrelevantes a l'hora de comparar-los amb els guanys previstos.

El procés de destrucció de l'altra casa dels Borja —l'única cone-

On hi havia un palau Borja del renaixement van fer un espant d'edifici amb balcons de banda a banda en totes les plantes

guda a més de la natalícia d'**Alexandre VI**— va començar en 1968 quan el seu propietari, **José Pérez Molina**, que tenia als baixos una fàbrica de sabó, va sol·licitar permís d'enderrocament, i de "reforma", que va ser l'eufemisme usat. Es faria en dos fases: primer, la part posterior, on s'alçaria un edifici que trauria cap als dos carrers de Maluenda i de Colom, i després la part de davant que donava a la Corretgeria, que en aquella època es deia calle de José Espejo. Un any abans, en febrer de 1967, el regidor delegat de Belles Arts va presentar a la Comissió Permanent una moició en la qual exposava que *"La fachada del edificio de referencia, recayente a la calle de José Espejo, está agraciada con un ventanal gótico de bella estructura, y toda la parte inferior que encuadra a la puerta de entrada está trabajada en materiales nobles que dan una nota armoniosa"* pel que demanava es prenguera un acord *"condicionado a que la nueva fachada refleje y lleve en sí toda la belleza arquitectónica de su portada y ventanal [...] para lo que podrá servirse de los materiales nobles que actualmente la embellecen"*.

La llicència d'enderrocament, aprovada per la Delegació Provincial de Patrimoni Artístic, va incloure aquesta condició, mentre que la de nova construcció, tramitada en 1969 a nom d'una altra persona perquè hi va haver un canvi de titularitat, va recollir l'obligació de reposar els elements singulars de pedra, o siga, la fi-

nestra i la portada, que, no cal dir, no es va complir amb l'excusa que l'estat de conservació era molt deficient, i tot va quedar en una multa. Portada i finestra anaren a parar al fem.

On hi havia un palau Borja del renaixement van construir un espant d'edifici amb balcons de banda a banda en totes les plantes —res a veure amb la distribució jeràrquica de buits d'un palau— amb una porta recercada per una faixa de pedra artificial, que volia ser la viva imatge de la noble portada de pedra. Per a les autoritats municipals, per a les provincials encarregades de protegir el patrimoni, per a l'arquitecte i per a l'opinió pública no hi havia diferència, no es distingia l'original d'un pèssim intent de còpia. I així llançaren per la borda un bon tros de la història de tots, història que darrerament es pretén reviscolar amb cavalcades carnavalesques i falsificadores, sota estendards d'escuts d'imaginari o desconeguts llinatges. En el municipi manxec del Toboso i en la ciutat italiana de Verona es poden visitar les falses cases de personatges de ficció, **Dulcinea** i **Julietta**, pel contrari, en Xàtiva enderroquem els escenaris autèntics de llinatges universals com els Borja, i n'inventem caricatures de cartró-pedra, no una volta, sinó una rere l'altra, sense parar, perquè encara hui en dia van caient trossos de la nostra història pels esgarranys de cases mortes, amb la indiferència de tiris i troians.